Byggnadsordning för

ÄLVSBACKA

Områdeskaraktär och förhållningssätt

Skellefteå kommun

• Byggnadsordning för Älvsbacka . Områdeskaraktär och förhållningssätt. Skellefteå kommun 2019

Byggnadsordningen antagen av bygg- och miljönämnden 2019-06-03.
Byggnadsordningar för Skellefteå kommun kan beställas från:

Skellefteå kommun
Samhällsbyggnad
931 85 SKELLEFTEÅ
tel. 0910-73 50 00

Fotografier: Skellefteå kommun och Skellefteå museum, om ej annat anges.

Kartor © Lantmäteriet, dnr i2006/01781

ISBN 91-86072-54-4

Skellefteå kommun

Denna byggnadsordning har utarbetats av bygg- och miljökontoret genom:
Enar Nordvik, arkitekt.

Skellefteå museum genom:
Rune Wästerby, byggnadsantikvarie.
Pernilla Lindström, byggnadsantikvarie

Formgivning:
Enar Nordvik, Skellefteå kommun.
Lage Johansson, Skellefteå museum.

Bildbehandling:
Krister Hägglund, Skellefteå museum

Kartor:
Enar Nordvik, © Skellefteå kommun.

Omslagsbild:
Selinska villan (Renen 8), detalj.
Foto Krister Hägglund, Skellefteå museum.

Förord

Alla som äger ett hus vet att det är både nöje och ansvar, nöd och lust. Och all byggnadsvård börjar och slutar med engagerade husägare och boende. Vår tanke är att den som känner till husets och områdets historia är mer förberedd när planerna på att byta färg, bygga om eller bygga till börjar ta form. Om förre ägaren bytte tak och ni nu önskar byta fönster eller måla om är det lätt hänt att husets karaktär tappas bort på vägen. Det önskar vi förebygga.

Skellefteå kommun och Skellefteå museum har tillsammans med er skelleftebor i den här byggnadsordningen försökt peka på vad som kännetecknar de olika områdena på Älvsbacka och vilka hus som är särskilt värdefulla och värda att bevara. Inte för att allt ska bevaras till varje pris, utan för att vi i en levande stad ska kunna göra medvetna val när vi förändrar. Och för att det redan innan bygglov ska finnas en tydlighet om vilka årsringar vi vill ha kvar till kommande generationer. Det handlar inte bara om väldigt gamla hus, även hus från det här årtusendet är utvalda.

Därför vill vi med denna lilla bok önska er en intressant läsning, med en förhoppning om en del nya insikter, men framförallt den att vi har en stadsdel att vara stolta över!

/Evelina Fahlesson, ordförande bygg- och miljönämnden

Innehåll

Innehåll

Platser och gaturum 6
Särskilt värdefulla hus – Nivå 1 11
Särskilt värdefulla hus – Nivå 2 11
Hur man läser byggnadsordningen 12
Områdets gaturum och grönstruktur 13
1. Strömsör 14
2. Älvsbacka 30
3. Östra Älvsbacka 44
Stilguide 48
K-märkt 57
Bidrag för särskilt värdefulla hus 58
Plan- och bygglagen 59
Fastighetsregister 60
Adressregister 61
Ordförklaringar 62
Litteratur och lästips 64

OMRÅDETS HISTORIA

Norrböle by

Innan Skellefteå blev stad 1845 var det öster om Boströmsbäcken som Norrböle bys bebyggelse och jordbruksmark fanns. Flera gårdar var belägna uppströms längs bäcken, där Viktoriaesplanaden senare kom att anläggas. Vägen från sockenkyrkan gick där Storgatan går idag, men svängde norrut längs det som numera heter Kyrkogatan och fortsatte sedan österut längs det som idag är Östra Nygatan.

Där vägen svängde norrut hade häradshövding Furtenbach införskaffat några hemman, bildat ”Ströms-öhrs lantegendom” och byggt sin herrgårdsliknande bostad. Nedströms älven glesnade bebyggelsen, men gårdarna fortsatte i ett pärlband österut på Norrböle och Moröns byars marker.

Den ursprungliga stadsplanen med sitt rutnät sträckte sig österut fram till nuvarande Varvsgatan. Den blev dock bara använd fram till Viktoriagatan. Gatan som blev en planterad esplanad i nya stadsplanen 1880.

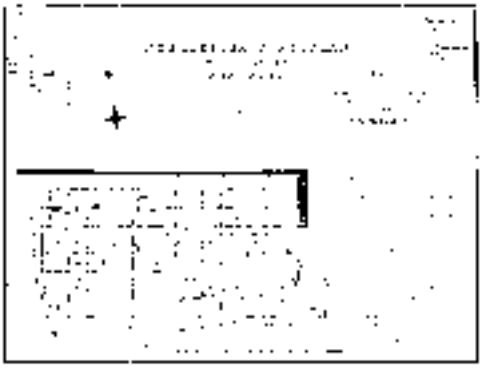

1880 års stadsplan.

Hallmans plan från 1905-06

En ny stadsplan gjordes också 1906, som enligt den tidens ideal tog mera hänsyn till befintliga vägar, växtlighet och topografi; ideal som ville skapa omväxling, platsbildningar och fondbyggnader i stadsbilden. På så vis skapades förutsättningar för en grönare stadsdel och en plats för Stadskyrkan som fondbyggnad för Nygatan. För Kanalgatan arrangerades också plats för en fondbyggnad.

I områdets östligare delar var det landsbygd. Gårdar och ekonomibyggnader låg på de odlade markerna ner efter älven. År 1929 inkorporerades markområdet fram till nuvarande Aldergatan, där byagränsen mot Morön låg. Ett förslag till stadsplan utarbetades där, men blev inte antagen på grund av osäkerhet och oenighet om några vägdragningar. Den användes dock som underlag för nya fastighetsbildningar och för utbyggnaden av området. År 1941 inkorporerades även Morön. Då kunde en plan för hela det område vi idag kallar Älvsbacka börja utarbetas.

Resultatet blev ett område med tyngre exploatering närmast Viktoriaesplanaden, ett område med stor andel flerbostadshus längs Storgatan och Östra Nygatan, samt i övrigt huvudsakligen villor. På området Älvslunda som var ett parkområde med borgmästarens residens och senare även konvalescenthem och camping, byggdes på 2010-talet ett antal höga flerfamiljshus med stomme i trä, som ett led i kommunens antagna träbyggnadsstrategi.

Översiktsplanen 2011

Den fördjupade översiktsplanen för Skelleftedalen från 2011 talar om en färdigbyggd stadsdel. Mannhemskajen och strandpromenaden skulle kunna förlängas österut, trafikanslutningarna norrut kan komma att förändras på grund av Norrbotniabanan, platsen vid ”Korv-Ivars” skulle kuna utvecklas till ett torg, men de allmänna små grönytorna på Älvsbacka bör enligt ÖPL 2011 bevaras och förvaltas.

Löjtnant Nyströms gård ”Ner-på-älvsbacken”. Kallades även Älvsbacka och fick ge namn åt stadsdelen. Mullberget i bakgrunden.

.

Viktoriaplatsen

Kanalen med sin esplanad var på 1800-talet planerad att fortsätta även öster om Viktoriagatan. Med Hallmans och Lilienbergs stadsplaner i början av 1900-talet fick den en avslutning mot öster som gjorde det möjligt att skapa en stilig fond för Esplanaden. Den fonden kom att utgöras av Kanalskolan, vars gymnastikhalls stora och symmetriska gavelfasad placerades i Kanalgatans förlängning. En liten park med plattläggning, springbrunn, låga häckar och planteringar anlades på platsen framför gymnastiken. Norr och söder om platsen var då tomterna glest bebyggda med trähus i två våningar.

År 1965 började Expolaris och Skellefteå krafts hus byggas norr om platsen. Tio år senare bebyggdes kvarteret söder om Viktoriaplatsen av Norrdata och ytterligare tio år senare uppfördes Scandic hotell med sina glasfasader. Omgivningen var förändrad och landskapsarkitekten Jan Räntfors fick i uppdrag att omforma platsen till något som samspelade bättre med omgivningen. Det blev en hård yta med mönsterlagd gatsten, som i dag mest används som bilparkering. Björkar planterade i rader mot gatan, och pollare står för en rytmisk uppdelning av den öppna ytan. Den rumsbildande metallskulpturen Solkrets av Elli Hemberg, fick med sitt vattenspel ersätta den tidigare lilla vattenkonsten.

Viktoriaplatsen kan sägas vara en plats som samspelar med sin omgivning. En plats att passera över eller betrakta från omgivningen. Men Viktoriaplatsen är idag inte en plats som inbjuder till vistelse.

”Solkrets” av Elli Hemberg på Viktoriaplatsen.

Kyrkplatsen

Den rätta platsen för stadskyrkan var länge ett omtvistat ämne. Men i Hallmans och Lilienbergs stadsplaner i början av 1900-talet skapades en tomt i Nygatans förlängning som skulle kunna inrymma en fondbyggnad mot öster. På platsen fanns sedan 1888 den s.k. BC-gården, en affärsfastighet som rullades på stockar över till Åsells fastighet vid korsningen Nygatan–Viktoriagatan när kyrkan byggdes.

Kyrkan stod färdig 1927 på det oregelbundet formade kvarteret mellan Nygatan och Kyrkogatan. Långhuset är något vinklat i förhållande till gatunätet och tornet sidoställt. Den låga stenmuren runt kvarteret är mot staden försedd med en portal, genom vilken stadsborna får passera vid inträdet i det heliga rummet. Det planterade området kring kyrkan är öppet och tillgängligt och utgör en värdefull, stilla oas för att vila sina ben, eller betrakta omgivningen. Arkitekter var Knut Nordenskjöld och G. A. Falk.

Sankt Olovs kyrka.

Östra Nygatan

Nygatan öster om stadskyrkan följer i stort den gamla landsvägens sträckning. Den är på södra sidan huvudsakligen bebyggd med mindre flerbostadshus i två våningar. Längre österut ligger mestadels villor. På norra sidan består bebyggelsen huvudsakligen av större flerbostadshus i fyra våningar, ställda med gavelsidan mot gatan. Det är i bottenvåningen på dessa gavelhus som stadsdelens servicefunktioner finns. Det är också här som ett gatuliv tidvis kan finnas. Förgårdsmarken är helt asfalterad, vilket innebär en otydlighet i vad som är gata, cykelväg, parkering och plats för människor.

Det är viktigt för Älvsbacka som stadsdel att ett visst mått av service finns. Värdefullt är också om den kan hållas lokaliserad till Nygatan; den gamla pulsådern. För att skapa möjligheter för ett ökat folkliv längs gatan skulle gaturummets och förgårdsmarkens olika funktioner bättre kunna definieras. Det skulle kunna göras med markbehandling, plantering eller annat som kan skapa avgränsade miljöer att vistas i.

Östra Nygatan mot öster.

Manhemskajen

Under 1800-talets tidigare del fanns ett skeppsvarv vid nuvarande Varvsgatan. Varvet brann ner 1858 och byggdes sedan aldrig upp. Men platsen fortsatte att vara en förtöjningsplats, och blev allt viktigare för de båtar som fraktade varor till staden. Gården som låg närmast och ägde mark i kvarteret närmast kajplatsen kallades Manhem. Därför fick gatan öster om kvarteret namnet Manhemsgatan och kajplatsen namnet Manhemskajen. Älvsbåtarnas betydelse minskade med järnvägens ankomst och kajen blev alltmera en plats för förtöjning och vinterförvaring av fritidsbåtar. Idag drivs Manhemskajen som en småbåtsmarina av Guldstadens båtklubb. Området utgör också en liten men värdefull plats för rekreation, med ljus och grönska vid vattnet i en stadsdel som i övrigt är fattig på parker och allmänna ytor.

Ångfartyget Signe, ”sista älvsbåten”, efter sista resan upp till Manhemskajen vid Varvsgatan i Skellefteå i juni 1956. Skeppare N A Nilsson, Ursviken.

Områdesindelning

Vi har delat upp Älvsbacka i tre områden efter deras olika utbyggnadsepoker.

- **Område 1**, som ingick i den första stadsplanen och började bebyggas i slutet av 1800-talet.
- **Område 2**, med i huvudsak större och mindre flerbostadshus som började bebyggas efter 1929.
- **Område 3**, med i huvudsak villor, som byggdes ut efter inkorporeringen av Morön 1941.

Dessa tre områden har fått olika färger i kartan, som följer genom beskrivningen av området. För varje område beskrivs karaktär och bebyggelse liksom rekommenderade praktiska ställningstaganden.

Älvsbacka, Skellefteå

1. *Strömsör*

2. *Älvsbacka*

3. *Östra Älvsbacka*

I varje område har vi markerat särskilt värdefulla hus i nivå 1 eller 2. Vi beskriver deras karaktär och vad som gör just dessa hus värdefulla. Detta är byggnader som kräver särskild omtanke vid om- och tillbyggnad, men alla hus medverkar till att skapa karaktär åt sina områden. Inom Norrbotnia-banans influensområde är restriktionerna underordnade järnvägens behov.

Särskilt värdefulla hus – Nivå 1

Byggnaden eller miljön bedöms vara av byggnadsminnesklass, med ett mycket högt kulturhistoriskt värde och bör ha ett skydd i detaljplan.

Yttre förändringar ska undvikas eller utföras på ett sådant sätt att de inte minskar husets värden. Byggnadsantikvarie bör vara aktiv i plan- och bygglovsfrågor.

Särskilt värdefulla hus – Nivå 2

Huset betraktas som ”särskilt värdefullt” (enligt Plan- och bygglagen 8 kap. §13). Ändringar och underhåll ska utföras med varsamhet så att husets särart bevaras.

Förändringar på byggnad eller miljö kan göras med hänsyn tagen till ursprungliga värden. Byggnadsantikvarie bör vara aktiv i plan- och bygglovsfrågor.

Flygfoto med Sankt Olovs kyrka och Kanalskolan.

Hur man läser byggnadsordningen

Vi har delat upp Älvsbacka i tre områden, markerade med olika färger. Först beskrivs områdena, sedan husen. Letar du efter ett speciellt hus kan du slå upp det i registret längst bak.

För varje område finns en kort beskrivning av dess karaktär och rekommendationer för bebyggelsen i allmänhet. På dessa sidor finns hus som bedömts som särskilt värdefulla. De visas med bild och här ges en beskrivning av vad som utgör husens kulturhistoriska värden. Gatustruktur och grönrum i centrum finns beskrivet i ett eget kapitel.

I beskrivningarna av de utpekade värdefulla husen beskrivs husens karaktär, vilka detaljer som

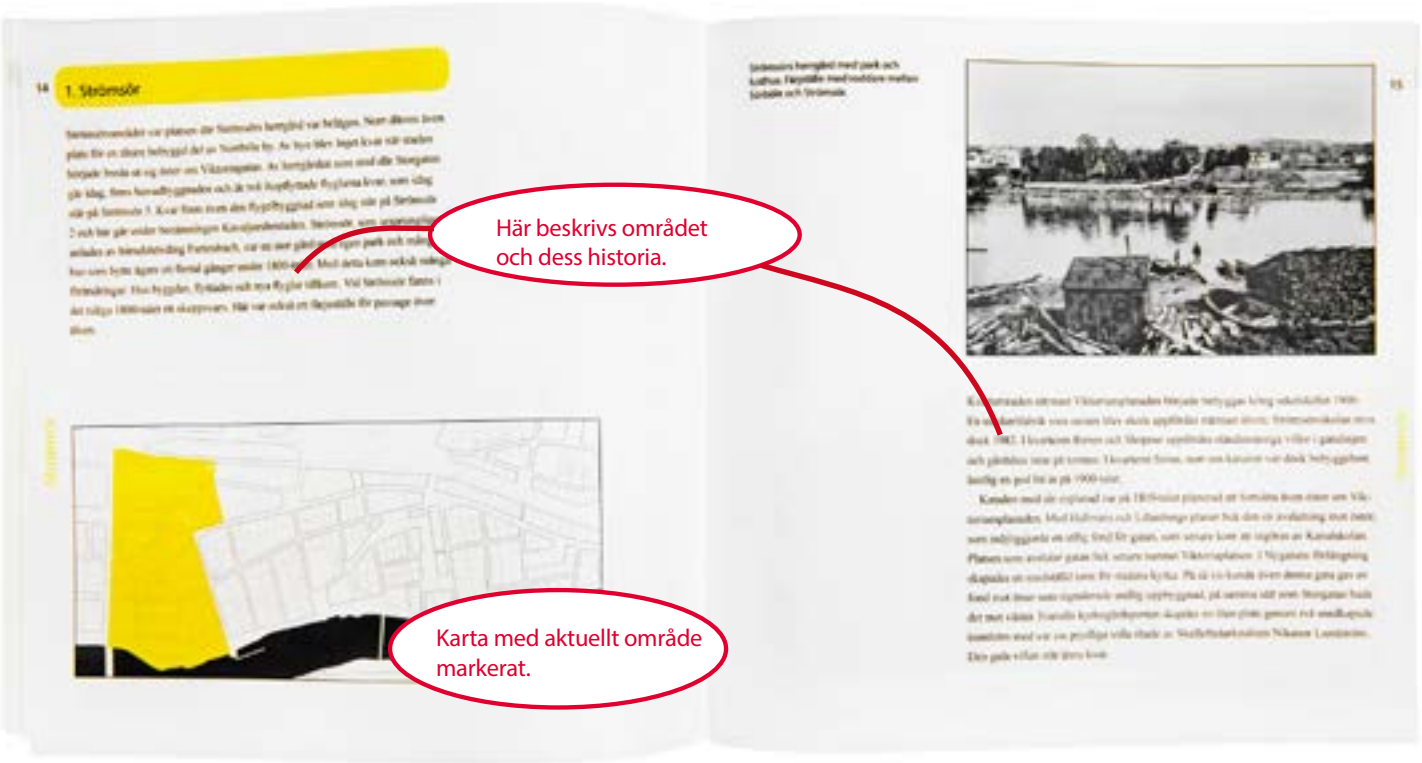

ger det kulturhistoriskt värde osv. En ruta ger också upplysningar om hur man bäst sköter huset för att dessa värden ska bevaras.

Varje kapitel tar upp ett område och har också sin egen färg på rutor och rubriker för att det ska gå lättare för läsaren att hitta i skriften.

1. Strömsör

Strömsområdet var platsen där Strömsörs herrgård var belägen. Norr därom även plats för en tätare bebyggd del av Norrböle by. Av byn blev inget kvar när staden började breda ut sig öster om Viktoriagatan. Av herrgården som stod där Storgatan går idag, finns huvudbyggnaden och de två ihopflyttade flyglarna kvar, som idag står på Strömsör 5. Kvar finns även den flygelbyggnad som idag står på Strömsör 2 och här går under benämningen Kavaljersbostaden. Strömsör, som ursprungligen anlades av häradshövding Furtenbach, var en stor gård med egen park och många hus som bytte ägare ett flertal gånger under 1800-talet. Med detta kom också många förändringar. Hus byggdes, flyttades och nya flyglar tillkom. Vid Strömsör fanns i det tidiga 1800-talet ett skeppsvarv. Här var också ett färjeställe för passage över älven.

Strömsörs herrgård med park och lusthus. Färjställe med roddare mellan Sörböle och Strömsör.

Kvartersraden närmast Viktoriaesplanaden började bebyggas kring sekelskiftet 1900. En snickerifabrik som senare blev skola uppfördes närmast älven; Strömsörsskolan revs dock 1983. I kvarteren Renen och Sleipner uppfördes ståndsmässiga villor i gatulinjen och gårdshus inne på tomten. I kvarteret Sirius, norr om kanalen, var dock bebyggelsen lantlig en god bit in på 1900-talet.

Kanalen med sin esplanad var på 1800-talet planerad att fortsätta även öster om Viktoriaesplanaden. Med Hallmans och Lilienbergs planer fick den en avslutning mot öster, som möjliggjorde en stilig fond för gatan, som senare kom att utgöras av Kanalskolan. Platsen som avslutar gatan fick senare namnet Viktoriaplatsen. I Nygatans förlängning skapades en snedställd tomt för stadens kyrka. På så vis kunde även denna gata ges en fond mot öster som signalerade andlig uppbyggnad, på samma sätt som Storgatan hade det mot väster. Framför kyrkogårdsporten skapades en liten plats genom två snedkapade tomthörn med var sin prydliga villa ritade av Skellefteåarkitekten Nikanor Lundström. Den gula villan står ännu kvar.

Att tänka på

- Det gröna stråket längs strandpromenaden är viktigt. Det bör bevaras och utvecklas.
- Strategiskt placerade trädplanteringar längs gator skulle kunna höja den gröna profilen.
- En tydlig prioritering av oskyddade trafikanter skulle kunna stimulera gatuivet i området.
- Vårda och utveckla möjligheten till utblickar mot älvslandskapet.
- Begränsa den framtida exploateringen av bostadstomterna så den gamla trädgårdsstadskaraktären bibehålls.

Gaturum

Området har bortsett från gatorna kring Viktoriaplatsen ett relativt måttligt trafikflöde. Biltrafiken är till allra största delen intern, på väg till eller från fastigheterna i området. På Storgatan och Östra Nygatan förekommer i viss mån genomfartstrafik till den östligare delen av området. Gatorna har korta perspektiv som inbjuder till låg fart. Fortsatt planering bör vara inriktad på företräde för oskyddade trafikanter. Gestaltningen längs gatorna kan höjas med planterade träd på strategiska platser. På så vis anknyts också till den ursprungliga trädgårdsstadstanken.

Grönstruktur

Trädgårdsstaden som idé byggde framför allt på att fastigheterna skulle ha rymliga tomter med trädgårdar som tillät odling för husbehov. Bortsett från kvartersraden närmast Viktoriagatan har denna karaktär bibehållits. Ett område med sammanhållen grönstruktur finns längs älvsstranden och strandpromenaden – en viktig grön yta att kunna vistas på, inte bara för boende på Älvsbacka. En liten fickpark har sparats i det annars högexploaterade kvarteret Renen. Den tillgängliga Kyrkotomten bidrar med sina gräsytor och grusgångar på ett betydelsefullt sätt till en övergång mellan de hårdgjorda och högbyggda i norr och väster, och de mera trädgårdspräglade kvarteren i söder och öster.

Mannhemskajen

Renen 8 – Selinska villan
Kyrkgränd 3B

Bostads- och affärshus med byggnadslov 1910 för slaktare Selin, troligen ritat av byggmästare Nikanor Lundström. Träbyggnad i två våningar med delvis inredd vind. Fasader klädda i liggande fasspåntpanel med listverk. Mot gatan en risalit och mot gården snickeriverandor med tidstypiskt utformade räcken och dekorationer. Fönster med tätspröjsad överdel i övervåningen, korspostfönster i bottenvåningen samt en gaveltakkupa utsmyckad med tidstypisk snickarglädje. Valmat sadeltak täckt med falsad plåt. Tidigare fanns en pendang till byggnaden på andra sidan gatan och tillsammans utgjorde husen en välkomnande entré till staden för de som trädde ut genom kyrkporten.

Att tänka på:

- Fasadpanelen och de olika fönstertyperna är viktiga för husets karaktär.
- Huset bör ges en tidstypisk färgsättning.
- Det falsade plåttaket är ett viktigt stildrag. Vid eventuellt byte bör skivtäckning bevaras.
- Snickeriverandorna på gårdssidan bevaras intakta.

Nivå 2

Renen 8 – Billowska huset
Kyrkgränd 1

Ursprungligen bostadshus, idag kontor. Byggnadslov 1896 för trävaruhandlare/ryske vicekonsuln Ernst Billow, efter en ritning av byggmästare Nikanor Sjöström. Stommen är äldre och flyttad från kaptensbostället på Sunnanå. Ombyggd med kraftigt förenklad exteriör 1946, men i ett försök att återskapa ursprunget monterades en stående panel 40 år senare på husets övre del, samt fönsterfoder med ryskt inspirerat lövsågeri. Byggnaden stod vid korsningen Storgatan/Viktoriaesplanaden i samma kvarter fram till 2017, då den flyttades till nuvarande plats. Vid flytten tillkom en bro och trappa till entrén som i form och material ej överenstämmer med huset i övrigt. Entrén kröns av en baldakin med lövsågerier. Taket är täckt med falsad plåt.

Att tänka på:

- Fasadpanelen, fönsterfodren liksom färgsättningen är viktiga för husets karaktär.
- Det falsade plåttaket är ett viktigt stildrag. Vid eventuellt byte bör skivtäckning bevaras.
- Bro och trapp på gårdssidan bör ersättas med något som stämmer bättre överens med husets arkitektur och ålder.

Nivå 2

Renen 8 – Lindbergska villan
Storgatan 57A

Bostadshus med byggnadslov 1915 för kamrer Efraim Andersson, efter ritningar av byggmästare Nikanor Lundström. Träbyggnad i 1½-våning med brutet, tegelklätt sadeltak och liggande fasspåntpanel. Frontespis mot gatan och burspråk på östra gaveln. Mot gården ett trapphus och en senare tillbyggnad. Fönster med tätspröjsad övre del. En villa med enhetlig nationalromantisk karaktär.

Att tänka på

- Fasadpanelen med listverk och utsmyckningar ger huset karaktär.
- Fönstren med mötande bågar och tätspröjsad överdel är viktiga stilmarkörer.
- Burspråket mot öster är ett värdefullt tillskott.
- Det tegeltäckta, brutna sadeltaket är ett viktigt stildrag.
- Färgsättningen är betydelsefull för helheten.

Nivå 2

Siken 4
Strandgatan 58

Villa med byggnadslov 1921 för Norra Västerbottens redaktör Zolo Stärner efter ritningar av Gösta Engholm, Köping. 1½-vånings träbyggnad med utkragad övre våning och ett tegeltäckt pyramidtak. Fasader i liggande fasspåntpanel. Konsolburna små tak är bevarade över de två entréerna med tidstypisk utsmyckning. Ursprungligen spröjsade små fönster med fönsterluckor varav endast några finns bevarade idag. Ombyggt med stora perspektivfönster mot älven 1949 samt 1992, några fönster är även igensatta. Nationalromantisk villa med fornnordiska drag vars karaktär förminskats vid senare ombyggnader och tillbyggnader. Modernt garage anpassat till huvudbyggnadens stil.

Att tänka på

- Fasadpanelen och dess utsmyckningar är viktiga för husets karaktär.
- Huset bör ges en tidstypisk färgsättning.
- Det tegeltäckta pyramidtaket är ett stildrag som bör bevaras.
- Perspektivfönster kan med fördel bytas ut mot spröjsade.
- En välskött trädgård är viktig i byggnadsmiljön.

Nivå 2

Siken 5
Strandgatan 52

Uppfört 1921 för distriktslantmätare Gustav Algot Snellman och hustrun Hildegard. Byggnad i två våningar med dekorativt mönstrade tegelfasader med stenar i flera olika kulörer. Entré med ursprunglig dörr i ädelträ bevarad under en baldakin av plåt buren av smideskonsoler, liksom ett kopparklätt burspråk i ena hörnet. Välbevarade och tidstypiska smidesgrindar leder in till gården. Sadeltak täckt med tegelimiterande plåt. Om- och tillbyggt 1934, 1961 och 1999 då ett fint anpassat glasat uterum uppfördes på baksidan. Ursprungligen en stram och representativ villa som med tillbyggnader och glasverandor fått ett något splittrat uttryck.

Att tänka på

- Den dekorativa tegelfasaden liksom entréens utformning och det kopparklädda burspråket är viktiga för husets karaktär.
- Vid framtida renovering kan taket gärna täckas med äkta tegelpannor eller betongpannor istället för plåt.
- Bevara om möjligt entrédörren och grindparet.
- En grön och välskött trädgård är viktig i byggnadsmiljön.

Nivå 2

Siken 6
Strandgatan 54

Villa med byggnadslov 1923 för lantbruksingenjör Henning Wikström. Trävilla med fasader i lockpanel och tegeltäckt säteritak med utsvängd takfot och takkupor i fyra väderstäck. Småspröjsade fönster och två burspråk mot söder. Veranda mot gatan med tidstypiska snickeridetaljer. Förnäm nationalromantisk villa med taket som den mest karaktärsskapande byggnadsdelen. Byggnaden gavs 2013 en mer tidstypisk färgsättning och tidigare perspektivfönster byttes tillbaka till småspröjsade. På ena gaveln finns ett tillbyggt burspråk med balkong och vidhängande glasveranda som stör det nationalromantiska intrycket något.

Att tänka på

- De småspröjsade fönstren placerade i fasadliv liksom färgsättningen och säteritaket är viktiga för husets karaktär.
- Bevara verandan mot gatan, takkupor och tegelpannor som taktäckning.
- En grön och välskött trädgård är viktig i byggnadsmiljön.

Nivå 2

Siken 7
Strandgatan 56

Villa med byggnadslov 1921 för forstmästare T. Linder efter ritningar av Dag Melin, Stockholm. Träbyggnad i två våningar med farstubro mot väster och burspråk med veranda mot öster. Fasader med locklistpanel och indelande pilastrar. Ursprungligen spröjsade fönster i fasadliv varav något bytts ut mot perspektivfönster. Enkel men karaktäristisk entré mot gatan. Tegeltäckt sadeltak med omvikt takfot. Villa med tjugotalsklassicistiska drag. Senare ej tidstypisk färgsättning.

Att tänka på

- Fasadpanelen med dess pilastrar och omvikta takfot samt spröjsade fönster i fasadliv är viktiga för husets karaktär.
- Bevara tegelpannor på taket liksom entrén mot gatan.
- Huset bör ges en tidstypisk färgsättning.
- Perspektivfönster kan med fördel bytas ut mot spröjsade.
- En grön och välskött trädgård är viktig i byggnadsmiljön.

Nivå 2

Sirius 16
Kanalgatan 71

Den södra byggnadskroppen uppfördes 1965 som kontorsbyggnad för Skellefteå stads kraftverk, efter ritningar av arkitekt Lennart Nilsson, Thurfjells arkitektkontor i Luleå. Byggnaden har långsida i glas och oxiderad kopparplåt, men gavlar med vitputsade, täta väggelement på sidorna och en mellandel med glas avdelade av pilastrar i oxiderad kopparplåt. Långsidorna har ett horisontellt formspråk med sina fönsterband, medan gavlarna uttrycker vertikalitet med de ljusa väggelementen och de mörka kopparpilastrarna. Under 2018–2019 förhöjdes byggnaden med ytterligare ett par våningar anpassade till den befintliga arkitekturen.

Att tänka på

- Byggnadens formspråk med omväxlande horisontella och vertikala uttryck liksom blandningen av byggnadsmaterial i form av glas, puts och kopparplåt är viktiga stil- och karaktärsdrag.

Nivå 2

Sirius 16 – Kopparhuset
Kanalgatan 71

Kontorsbyggnad uppförd 2007 av Skellefteå kraft AB efter ritningar av arkitekt SAR Josef Eder, General Arcitecture, Stockholm. Byggnaden är uppförd med platsgjuten betongstomme och fasader i oxiderad kopparplåt i ett stramt och kubiskt formspråk. Byggnaden anknyter till den äldre byggnadskroppen genom valet av fasadmaterial. Den lägre byggnadsdelen har sedumtak och ett sex våningar högt atrium i byggnadens mitt.

Att tänka på

- Byggnadens fasadmaterial i kopparplåt, sedumtaket på den lägre delen samt atriumet i byggnadens mitt är viktiga stil- och karaktärsdrag att bevara.

Nivå 2

Sirius 25
Bäckgatan 1

Kontorsbyggnad uppförd 1992 för bl.a. Skatteverket och Fritidsförvaltningen, efter ritningar av arkitekt Christofer von Satzger, vid Thurfjells arkitektkontor i Stockholm. Byggnad med tidsenligt postmoderna stildrag i form av symmetrisk uppbyggnad och kontrastrik färgsättning i vitt, grönt och rött. Entrén placerad i ett markerat och förhöjt mittparti med välvd överdel och med tillträde via en pelargång i parkmiljö.

Att tänka på

- Byggnadens formspråk, fasadmaterial och färgsättning är viktiga stil- och karaktärsdrag.
- Bevara entréns och pelargångens utformning.

Nivå 2

Strömsör 2 – Kavaljersbostaden
Storgatan 66 A-B

Bostadshus i två våningar med två utbyggda trapphus mot norr, det ena med veranda i två våningar, det andra med en indragen balkong. Den äldsta delen var ursprungligen flygelbyggnad till Strömsörs herrgård, men påbyggdes 1918 för att bl.a. inrymma bostäder för stadens tjänstemän.Timmerstomme på stensockel, med fasader i liggande fasspåntpanel. Inklädd takfot och ett valmat sadeltak täckt med falsad plåt. Till fastigheten hör även ett uthus inne på gården.

Att tänka på

- Den liggande fasspåntpanelen med inklädd takfot är viktiga stildrag.
- Bevara sexdelade fönster med omfattningar. Vid åtgärd placera gärna fönstren i fasadliv.
- Uthus och komplementbyggnader placeras inne på gården och utformas underordnade till huvudbyggnaden.

Nivå 2

Strömsör 5 – Strömsörs herrgård
Storgatan 68

Byggnaden uppfördes 1838 av Nicanor Sandström och ersatte den tidigare huvudbyggnaden till Strömsörs gård. Huset tillbyggdes mot norr med en lägre sidoflygel 1840 och mot söder 1850. Till gården hörde då ett stort jordbruk och fram till 1858 ett varv. Skellefteå stad köpte Strömsörs gård 1908 och huvudbyggnaden uppläts till prästgård 1913. År 1949 flyttades byggnaden till sin nuvarande plats medan de lägre sidoflyglarna flyttades ihop till en fristående flygel på herrgårdens ursprungliga plats. Herrgårdsliknande byggnad i två våningar, med stående slätspåntad panel och tegeltäckt, valmat sadeltak. Symmetriskt uppbyggd med centralt placerad entré mot norr, två skorstenar och jämn fönstersättning. Stram panelarkitektur med syfte att efterlikna ett stenhus. Även flygelbyggnaden har en liknande fasadbehandling anpassad till huvudbyggnadens.

Att tänka på:

- Den slätspontade fasadpanelen som efterliknar en stenfasad är ett viktigt stildrag, liksom det tegeltäckta valmade sadeltaket, den symmetriskt placerade entrén och den jämna fönstersättningen.
- Bevara de sexdelade fönstren i fasadliv samt de karaktäristiska kraftiga fodren.
- Flygeln är till placering, form, material och arkitektur en betydelsefull del av miljön.
- En grön och välskött trädgård är en viktig del i denna miljö.

Nivå 1

Tor 1– Kanalskolan
Kanalgatan 77

Skolbyggnad uppförd 1932-1935 efter ritningar av arkitekten John Åkerlund. Två byggnadskroppar förbundna av ett kolonnburet skärmtak och med gymnastikbyggnadens gavelfasad medvetet placerad som fond mot öster för Kanalgatan. Stark funktionalistisk komposition med sina släta, vitputsade väggar, sin fönstersättning och sin slanka, utstickande balkong.

Att tänka på

- De släta vitputsade väggarna med sin karaktäristiska fönstersättning och balkong är viktiga stildrag.
- Bevara spröjsade blågröna fönster utan omfattningar, balkongens enkla smidesräcke samt skifferstenläggning under det kolonnburna skärmtaket.

Nivå 1

Ugglan 3
Storgatan 74

Bostadshus med byggnadslov 1929 för August Wollmar Marklund, efter ritningar från A. Brändström. Träbyggnad i två våningar med delvis inredd vind. Liggande, gulmålad fasspåntpanel med vita foder och smala knutlister. Plåttäckt sadeltak med en frontespis mot gatan och ett utbyggt trapphus mot gården. Ett relativt tidigt och välbevarat flerbostadshus i Skellefteå. Gårdshus med bostad vid tomtens södra gräns.

Att tänka på

- Bevara liggande fasspåntpanel med smala knutlister och korspostfönster.
- Fönstrens placering i fasadliv är viktig för byggnadens karaktär liksom fönsteromfattningarna.
- Det skivtäckta plåttaket bör om möjligt bevaras.
- Gårdshusets utformning, placering och storlek är viktiga för upplevelsen av gårdsmiljön.

Nivå 2

Ugglan 6
Prästgårdsgatan 6A

Bostadshus i två våningar med byggnadslov 1929 för Nils Leonard Samuelsson, efter ritningar av byggmästaren Johan Sandberg. Träbyggnad med gul locklistpanel och tegeltäckt sadeltak. Korspostfönster placerade i fasadliv. Ett relativt tidigt och oförändrat exempel på flerbostadshus i Skellefteå. Stort gårdshus med bostäder från 1960-talet.

Att tänka på

- Bevara locklistpanel med smala knutlister och korspostfönster.
- Fönstrens placering i fasadliv är viktig för byggnadens karaktär, liksom fönsteromfattningarna.

Nivå 2

Ugglan 7
Prästgårdsgatan 4A

Tvåvånings bostadshus med bygglov 1929 för disponent Per Lundmark efter ritningar av arkitekt Birger Dahlberg, Skellefteå. Träbyggnad med spritputsad sockel och reveterade fasader med en lunettfönsterförsedd frontespis mot gatan och gården ovanför en profilerad takfot. Mot gården finns en veranda med balkong, buren av putsade pelare och försedd med smidesräcke. Korspostfönster i bottenvåningen och tvåluftsfönster i vindsvåningen. Med sina kvaderstensmarkerade knutpilastrar och övriga listverk ett utmärkt exempel på tjugotalsklassicism och ett tidigt exempel på flerbostadshus i Skellefteå.

Att tänka på

- Bevara de slätputsade fasaderna med markerade knutpilastrar och profilerad takfot.
- Fönstrens utformning och placering i fasadliv är viktig för byggnadens karaktär liksom fönsteromfattningarna.
- Entrén med dess veranda bör ej förändras.

Nivå 2

Ugglan 9
Varvsgatan 1

Bostadshus uppfört från 1930 för folkskoleinspektör T. Hedenström efter ritningar från E. D. Lundström. Byggnad i två våningar med förstukvist och veranda med balkong mot norr. Ljust målad lockpanel med vita detaljer. Spröjsade fönster placerade i fasadliv med tidstypiska omfattningar och markerade knutar ger huset en karaktär av enkel tjugotalsklassicism. Tegeltäckt sadeltak. Mot söder en i senare tid uppförd glasveranda i modernistisk stil och mot norr en modern farstukvist med balkong ovanpå.

Att tänka på

- Bevara lockpanelen med dess kraftiga knutpilastrar samt spröjsade fönster med tidstypiska omfattningar placerade i fasadliv.
- Huset bör ges en mer tidstypisk färgsättning.
- En grön och välskött trädgård är viktig i byggnadsmiljön.

Nivå 2

Ugglan 16
Prästgårdsgatan 2A

Träbyggnad med plankstomme och byggnadslov 1923 för distriktslantmätare Ivan Hedman efter ritningar av arkitekterna Lundqvist & Laurell i Umeå. Två våningar med fasader av grön lockpanel och ett tegeltäckt sadeltak. Burspråk med balkong mot söder. Låg tillbyggnad mot väster och en stor, parkliknande trädgård. Villabyggnad i hög kvalitet med delvis bevarade tjugotalsklassicistiska stildrag i form av t.ex. burspråk med balkong och sex-delade fönster.

Att tänka på

- Bevara lockpanelen och de enkla fönsteromfattningarna.
- Sexdelade fönster placerade i fasadliv är viktiga för husets tidstypiska stil.
- En grön och välskött trädgård är viktig i byggnadsmiljön.

Nivå 2

Uttern 10
Kyrkogatan 10

Uppfört 2002 av J&W efter ritningar av arkitekt SAR Ingrid Bredberg, Skellefteå. Uppfördes med en ambition att anknyta till Älvsbackas äldre bebyggelse, dess skala och formspråk. Dessa ambitioner och intentioner bör tillvaratas vid framtida underhåll och ombyggnader.

Att tänka på

- Bevara tak- och fasadmaterial samt färgsättning.
- Fönstersättningen och fönstrens olika storlekar är en viktig del av byggnadens arkitektur.

Nivå 2

Uttern 2
Kyrkogatan 8A

Bostadsmiljö i nationalromantisk anda från tidigt 1920-tal. Huvudbyggnaden är ursprungligen en nationalromantisk trävilla med en tillbyggnad mot gården från 1939. Den är senare inklädd med rött tegel och även om den då förlorade mycket av sin ursprungliga prägel, är den fortfarande läsbar i sin gårdsmiljö.
I miljön som består av en anlagd trädgård ingår ett väl bevarat lusthus med renodlade stildrag från tidigt 1900-tal, ursprungligen hitflyttat från granngården. Även ett större gårdshus som 1979 byggdes om till lokaler för Fonus efter ritningar från arkitekt Olle Forsgren. Byggnaderna skapar tillsammans med trädgården en intressant och värdefull gårdsmiljö.

Att tänka på:

- Bevara lusthuset med dess paneler, snickerier, fönster, takmaterial och färgsättning.
- Bevara förhållandena i skala och uttryck mellan gathus, gårdshus, lusthus och övrig miljö.
- Ett gårdshus som ramar in gården är betydelsefullt för miljön.
- En grön och välskött trädgård är en viktig del i denna byggnadsmiljö.
- Bevara, återställ och utveckla tidsandan av tidigt 1900-tal.
- Eventuella ändringar skall ske i harmoni med helhetsandan.

Nivå 2

Uttern 12
Storgatan 67B

Snickare Helmer Hedberg uppförde 1926 ett bostadshus i två våningar och med två lägenheter vid Storgatan och två år senare gårdshuset med snickarverkstad och en lägenhet. Båda byggnaderna ritades av byggmästaren Nikanor Lundström, Skellefteå. Gårdshuset som var i en våning med locklistpanel och brutet sadeltak, tillbyggdes mot väster 1933 med en möbelverkstad. Gårdshuset är ett fint exempel på den småskaliga bebyggelse som fanns på stadens innergårdar under tidigt 1900-tal. Gatuhuset ombyggdes 1958 efter den tidens ideal.

Att tänka på

- Bevara panelen med dess knutlådor och färgsättning liksom de spröjsade fönstren och fönsteromfattningarna.
- Fönstren bör vid framtida åtgärd placeras i fasadliv.
- Det falsade plåttaket är ett viktigt stildrag och bör inte bytas ut.

Nivå 2

Uttern 14
Kyrkogatan 6

Församlingshem för Svenska kyrkan med byggnadslov 1978 efter ritningar av arkitekt Bert Ekvall, Skellefteå. Stomme av betong och fasader i tegel. Lågt lutande tak av falsad kopparplåt och en lanternin med ljusinsläpp från norr och väster. Uttrycker med sin oregelbundna form och sneda vinklar en tidig form av postmodernt förhållningssätt, men med material och byggnadsdelar ur modernismens stilgarderob.

Att tänka på

- Byggnadens formspråk och materialval har värdefulla stildrag att bevara.

Nivå 2

2. Älvsbacka

Öster om Varvsgatan bestod älvsstranden huvudsakligen av jordbruksmark fram till 1929, när staden inkorporerade området fram till Moröns by. I östra delen av detta område fanns en större gård. Det var löjtnant Nyström som hade sitt stora boställe med karaktärsbyggnad och ett större antal ekonomibyggnader. Platsen gick allmänt under benämningen ”ner på älvsbacken”. Gården fick ge namn åt den nya stadsdelen.

Området bebyggdes under 1930-talet med mindre flerbostadshus längs Östra Nygatan, men mestadels med större villor och mindre egnahem. Längst i norr uppfördes senare större flerbostadshus i fyra våningar. I områdets östra utkant fanns en gammal gård som blev bostad för borgmästaren. Den fick benämningen Älvslunda. Denna övergick senare till att bli ett konvalescenthem och området bebyggdes på 2000-talet med höga flerbostadshus i trä. Förtöjningsplatsen vid det gamla båtvarvet vid Varvsgatan utvecklades till en kaj nedströms till Manhemsgatan.

Grönstruktur

Området sluttar från järnvägen i norr, svagt ner mot älven i söder. Den gröna struktur och karaktär som området ännu har är till största delen knutet till de relativt rymliga bostadstomterna. Flera av de större allmänna grönområden som funnits här har på 2000-talet blivit bebyggda. Exempelvis området vid Älvslunda och den gamla tältplatsen. Det är viktigt att exploatering och byggande på bostadstomter behålls på en begränsad nivå om den gröna karaktären ska kunna bevaras i området. Strandpromenaden, som idag går fram till Älvsbackabron, är ett viktigt stråk för rekreation och motion. Det vore värdefullt om den kunde få en fortsättning även längs Älvsbackas östra del.

Gaturum

Det är framförallt längs Östra Nygatan som en genomgående trafik förekommer. Det är också där ett visst mått av service finns, i de gavelställda flerbostadshusen upp mot järnvägen. För att ge möjligheter för ett ökat folkliv längs gatan skulle gaturummets och förgårdsmarkens olika funktioner kunna definieras bättre. Med markbehandling, plantering m.m. skulle det kunna tydliggöras var cyklar kan åka, var bilar kan stanna, var gående kan känna sig trygga och var man kan sätta sig för att vila. Vid Korv-Ivars, mellan Nygatan och Storgatan, skulle en servicefunktion till gagn för Älvsbackaborna kunna utvecklas. För de nord-sydliga bostadsgatorna är utblickarna mot älvslandskapet ett värde att vårda. De nord-sydliga cykelvägarna genom Älvsbacka och fram till bron skulle kunna förtydligas och förbättras.

Parkstråk vid Rönngatan

Att tänka på

- Bibehåll den begränsade exploateringen av bostadstomterna.
- Förläng strandpromenaden mot öster.
- Vårda de små fickparker som finns kvar mellan de bebyggda tomterna.
- Värna och vårda grönskan i de enskilda trädgårdarna. Var försiktig med hastiga beslut om att fälla träd, det tar lång tid för nya att växa upp!

Att tänka på:

- Östra Nygatans gestaltning skulle kunna utvecklas och ge bättre förutsättningar för områdets framtida service och träffpunkter.
- Platsen vid ”Korv-Ivars” skulle kunna utvecklas som träffpunkt.
- Värna om gatunätets möjlighet till utblickar mot älven.
- Förbättra det nord-sydliga cykelstråket.

Bävern 3
Östra Nygatan 92

Bostadshus i två våningar med byggnadslov 1933 för Albin Karlsson efter ritningar av arkitekt Birger Dahlberg, Skellefteå. Ett bra exempel på de små, privatägda flerbostadshus som uppfördes under 1930-talet. I detta fall med delvis kvardröjande tjugotalsklassicistiska stildrag i form av fönstertyper. Sadeltak med betongpannor och fasader klädda med locklistpanel.

Att tänka på

- Fönstertyper, fönstersättning och -omfattningar är viktiga stildrag.
- Bevara fasadernas stående locklistpanel och den tidstypiska färgsättningen.

Nivå 2

Bävern 13
Storgatan 97

Flerbostadshus uppfört 1956 för fru Magda Bergström efter ritningar av arkitekt Uno Nygren. Stomme av murad betongsten runt centralt placerat trapphus. Ytterväggar av 30 cm lättbetong, putsade och ljust avfärgade. Ett gott exempel på de små, privata flerbostadshus som uppfördes omkring 1900-talets mitt. Här uppfört i den för tiden moderna lättbetongstekniken med tidstyipska balkonger av korrugerad plåt med öppning dekorerad med smide.

Att tänka på

- Slätputsade ljusa fasader och tvådelade fönster placerade i fasadliv är viktiga stildrag.
- Bevara de tidstypiska balkongerna och deras fronter i originalutförande. Inglasning eller förstoring av balkonger är inte lämpligt.

Nivå 2

Bävern 15
Storgatan 93

Flerbostadshus som byggdes 1954 för Ingrid Strömberg, ritat av byggmästare John Boström och uppfört i murad betongsten, med innerväggar i lättbetong. Fasader i halvstens fasadtegel, brända i olika röda chatteringar. Väl bevarad tegelfasad och ursprunglig utformning vad gäller fönstertyper och balkonger.

Att tänka på

- Tegelfasaderna och perspektivfönstren utan omfattningar är viktiga stildrag.
- Bevara takets lertegelpannor.
- Bevara de tidstypiska balkongerna och deras fronter i originalutförande. Inglasning eller förstoring av balkonger är inte lämpligt.

Nivå 2

Göken 1
Hantverksgatan 2B

Detta är det äldre huset på fastigheten vilket är av okänd ålder. Att döma av husets form samt fönstrens utseende är huset troligtvis uppfört under 1900-talets första hälft, omkring 1910-20-talet. Bygglov för om- och tillbyggnad 1954 efter ändringsritning av arkitekt Birger Dahlberg, Skellefteå. De ändringar som då ansöktes om lov har dock aldrig ha genomförts.

Att tänka på

- Den stående locklistpanelen med tunn relief och korspostfönstren placerade i fasadliv är viktiga för husets karaktär.
- Huset målas lämpligen i en mer tidstypisk färgsättning.
- Den svarta TRP-plåten på taket kan med fördel bytas ut mot äkta lertegel eller pannplåt vid ombyggnad.

Nivå 2

Göken 1
Hantverksgatan 2

Detta är det yngre huset på fastigheten, uppfört 1955 för Sven Axel Norlund efter ritningar av arkitekt Birger Dahlberg, Skellefteå. Grund av betonghålsten och väggar av 30 cm murad lättbetong. Spritputsade fasader och avfärgning med snow-cement. Ett exempel på en Skellefteåmodernism med de ljusa, putsade fasaderna, de spröjslösa fönstren och den sparsmakade funkis-entrén. Enkelt burspråk i två våningar på gaveln.

Att tänka på

- Slätputsade ljusa fasader och perspektivfönster utan om-fattningar placerade i fasadliv är viktiga stildrag.
- Bevara det tidstypiska burspråket och den enkla entrén med litet skärmtak.
- Takets täckning av trp kan med fördel bytas ut mot röda pannor.

Nivå 2

Morkullan 10
Almgatan 13

Bostadshus i två våningar uppfört med bygglov 1955 för Erik Lindskog efter ritningar av ingenjör C. G. Hedman. Massiva, putsade lättbetongväggar på grund av betonghålsten. Balkong mot söder och franska balkonger i båda våningarna mot norr. Kvadratiska perspektivfönster och en entré med omfattning i rött tegel och ett stilenligt slankt utstickande tak. Ett exempel på 1950-talsmodernism med stark funkisprägel, i detta fall med det tidsenliga materialet lättbetong.

Att tänka på

- Slätputsade ljusa fasader och perspektivfönster utan omfattningar placerade i fasadliv är viktiga stildrag.
- Bevara de franska balkongerna samt entréns utformning med enkelt litet skärmtak och tegelomfattning.
- Bevara takets röda pannor.

Nivå 2

Staren 9, 12-16
Dalgatan 3A-B, 5A-B, 7A-B

Radhus uppfört med bygglov 1975 för Bygg- och fastighetsbolaget Burman Björk AB, efter ritningar av ingenjör Stig Burman, Luleå. Träbyggnad i två våningar med fasader i rött tegel samt delar i brunmålad stående panel. Sadeltak med trapetskorrugerad plåt och bruna tvåluftsfönster med förskjuten mittpost. Liten brokvist med platt tak, fint inpassad i fasadkompositionen. Väl bevarat gott exempel på modern 1970-talsarkitektur vad gäller form, färg och materialval.

Att tänka på

- Kombinationen av tegel och brunmålad träpanel är viktiga stildrag liksom de bruna tvåluftsfönstren.
- De enkla små brokvistarna bör ej förändras. Påbyggnader på husens framsidor är ej lämpligt.
- Bevara TRP på taken alternativt ersätt med betongpannor.

Nivå 2

Tärnan 4
Aldergatan 8

Bostadshus i två våningar uppfört med bygglov för Johan Mannberg efter ritningar av Bergmarks Byggnadsbyrå 1954. Trästomme med utvändiga, putsade fasadelement av lättbetong. Två balkonger mot söder. Fönster med mötande bågar. Tegeltäckt sadeltak. Entré med omfattning i rött tegel och ett litet, senare tillkommet litet sadeltak. Ett exempel på 1950-talsmodernism med stark funkisprägel, i detta fall med det tidsenliga materialet lättbetong.

Att tänka på

- Slätputsade ljusa fasader och tvåluftsfönster med fast mittpost utan omfattningar, placerade i fasadliv är viktiga stildrag.
- Entréns sadeltak kan med fördel bytas ut mot ett mer stilenligt skärmtak/pulpettak. Tegelomfattningen bevaras.
- Bevara takets röda pannor.

Nivå 2

Uranus 2
Östra Nygatan 103

Bostadshus i 1 ½-våning uppfört med bygglov 1938 för Bror Sandberg efter ritningar av arkitekt S. G. Sjöberg. Träbyggnad med sadeltak täckt med röd bandplåt och en frontespis mot söder. Fasader var ursprungligen reveterade men är idag klädda i en gråmålad lockpanel av yngre karaktär. En veranda med pelarburet tak längs hel1a husets södra långsida antyder influenser från Amerika. Funktionalistisk villa som introducerade nya villaideal i området. Staket och trädgårdstomt.

Att tänka på

- Färgsättningen är viktig för att ge villan dess modernistiska karaktär då putsen ersatts med träpanel.
- Bevara tvåluftsfönster med fast mittpost och enkla omfattningar. Fönstren kan med fördel flyttas ut i fasadliv.
- Den stora veranda med pelarburet tak är ett viktigt stildrag.
- En grön och välskött trädgård är viktig i byggnadsmiljön.

Nivå 2

Uranus 10
Östra Nygatan 105

Träbyggnad i 1½-våning på betongsockel. Gul stående locklist-panel. Brutet sadeltak med svart, falsad plåt och en frontespis mot gatan, samt en utbyggd glasveranda med balkong mot norr. Uthus med garage på tomtens norra del, med sadeltak och fasader lika huvudbyggnaden. Väl bevarad gårdsmiljö, med trädgård och uthus från tidigt 1900-tal.

Att tänka på

- Locklistpanelen och den inglasade verandan med dess spröjsade fönster och pardörr är viktiga stildrag.
- Bevara det falsade plåttaket.
- Fönster kan med fördel bytas ut mot spröjsade eller av korspostmodell.
- Uthuset och dess utformning är liksom trädgården en viktig del av byggnadsmiljön.

Nivå 2

Vargen 3
Varvsgatan 18

Flerbostadshus i två våningar med vind, troligtvis uppfört 1957 av Arne Waldemark. Gult fasadtegel och originalbalkonger med räcken i sinuskorrugerad plåt, som uttrycker folkhemsbyggets ideal. På gården finns även en garagelänga med fyra sidohängda träportar. En väl bevarad 1950-talsmiljö.

Att tänka på

- Tegelfasaderna och tvåluftsfönstren utan omfattningar är viktiga stildrag liksom balkongernas perspektivfönster.
- Bevara takets röda takpannor.
- Bevara de tidstypiska balkongerna och deras fronter i originalutförande. Inglasning eller förstoring av bal-konger är inte lämpligt.
- Det tidstypiska garaget med dess träportar är en viktig del av miljön och bör bevaras.

Nivå 2

Vargen 4 - Ainas café
Östra Nygatan 70

Butik och bostadshus som uppfördes med byggnadslov 1930 av fru Ellen Wikström efter ritningar av arkitekt- och byggmästare Yngve Nordin. Putsade, släta fasader i funktionalistisk anda men med kvardröjande 20-talsklassiska ideal i form av valmat sadeltak och fönster delade i sex rutor. Ursprungligen Kooperativ butik i bottenvåningen som 1951 övergick till kafé under fru Aina Nordströms ledning. Ett av stadens anrika kaféer, där bl.a. Skellefteås första mjukglass kunde inhandlas.

Att tänka på

- Slätputsade ljusa fasader och sexdelade fönster med fast mittpost utan omfattningar är viktiga stildrag.
- Bevara neonskylten ovan entrén men var återhållsam med annan skyltning på fasaderna.
- Bevara takets röda pannor och de två skorstenarna.
- Rampen upp till entrén kan med fördel ges en mer finkänslig utformning anpassad till husets övriga arkitektur.

Nivå 2

Vargen 5
Östra Nygatan 72

Bostadshus uppfört under sent 1910-tal av hemmansägare Bruno Pettersson och senare tillbyggt i flera steg, bl.a. med en flygelbyggnad söderut med stall, ladugård och andra ekonomiutrymmen. Detta var det första huset i grannskapet, innan staden inkorporerat området fram till nuvarande Aldergatan 1929. Träbyggnad i två våningar med timmerstomme på grund av huggen natursten. Fasader klädda med liggande kälspåntpanel, brant lutande sadeltak med falsad bandplåt (ursprungilgen skivtäckt), vars mittdel mot norr är förhöjd efter 1934. Fönster av korsposttyp med enkla överstycken och profilsågade konsoler.

Att tänka på

- Den liggande spåntade panelen med korspostfönster placerade i fasadliv och försedda med tidstypiska omfattningar är viktiga stildrag.
- Fasader målas tidstypiskt, gärna med linoljefärg.
- Bevara det falsade plåttaket.

Nivå 2

Vargen 9
Östra Nygatan 74

Byggnad uppförd som bostadshus för trädgårdsmästare Adolf Andersson efter ritningar från byggmästare E. D. Lundström daterade1929. Träbyggnad i 1½-våning med frontespiser på långsidorna och en förstukvist med veranda mot gården. Gul locklistpanel med kraftiga knutpilastrar, som tillsammans med det brutna taket, den inklädda och omvikta takfoten och de sex-delade fönstren ger huset ett påtagligt tjugotalsklassiskt uttryck med viss herrgårdsprägel.

Att tänka på

- Locklistpanelen med dess kraftiga knutpilastar, det brutna taket täckt med falsad plåt, den omvikta takfoten och förstukvisten är viktiga stildrag.
- Färgsättningen är viktig för husets tjugotalsklassicistiska karaktär.
- Bevara sexdelade fönster placerade i fasadliv.
- En grön och välskött trädgård är viktig i byggnadsmiljön.

Nivå 2

Älgen 1
Manhemsgatan 14

Byggt 1936 efter ritningar av arkitekt Edvin Bergenudd, Skellefteå, med en lägenhet i varje plan och efter strikt funktionalistiska idéer med minimala kök, matrum och stora vardagsrum. Ett bra exempel på en villa i renodlad funkis med släta, ljusgrå fasader, platt, falsat plåttak, fönster, entreport med skärmtak och balkong som följer samma formspråk. En om- och tillbyggnad ritad av Ove Nilsson 1995 följer samma funkisideal. Väl anpassat garage uppfört 1961. (Tidigare stod också ett hus på tomten vid Storgatan).

Att tänka på

- Slätputsade ljusa fasader, platt tak och perspektivfönster utan omfattningar placerade i fasadliv är viktiga stildrag.
- Bevara entréns utformning med skärmtak och räcke i stål.
- Färgsättningen av fönster och ytterdörr är viktiga för husets karaktär.
- En grön och välskött trädgård är viktig i byggnadsmiljön.

Nivå 1

Älgen 4
Östra Nygatan 78

Flerfamiljshus i två våningar med delvis inredd vind, uppfört 1945 efter ritningar av arktitekt Birger Dahlberg, Skellefteå. Sadeltak med betongpannor och slätputsade fasader. Stora fönster med liggande avdelande post på gatufasaden med en för tiden speciell, horisontell delning. Mot gården perspektivfönster och tvåluftsfönster med fast mittpost samt balkonger i gjutjärn. Ett väl bevarat exempel av mindre flerbostadshus från tiden för folkhemsbygget.

Att tänka på

- Slätputsade fasader och fönster med karaktäristisk horisontell delning är viktiga stildrag.
- Bevara om möjligt befintliga balkonger. Förstoring eller inglasning är ej lämpligt.
- Bevara takets betongpannor, alternativt byt ut mot tegelpannor.

Nivå 2

Älgen 6
Östra Nygatan 82

Byggnadslov 1945 efter ritningar av byggmästaren John Boström. Fasader klädda med stående locklistpanel med tidstypiskt tunn relief. Tvåluftsfönster med fast mittpost är grönmålade. Fönsteromfattningarna har ursprungligen varit målade i samma färg som fasaderna. Entré i original bevarad. Ett relativt lite förändrat, privatägt flerbostadshus av en typ som blev vanliga under 1930-talet.

Att tänka på

- Locklistpanelen med tunn relief och tvåluftsfönster i fasadliv är viktiga stildrag.
- Färgsättningen är viktig för husets karaktär. Fönsteromfattningarna kan med fördel målas in i fasadfärgen för att ge huset en tydligare tidsförankring.
- Bevara entrén i originalskick.

Nivå 2

Ärlan 19-22
Brunnsgatan 5

Ursprungligen uppfört som egnahem 1942 efter ritningar för typhus 3a-Öregrund från HSB-Boro. Tillbyggt till dubbla storleken 1965 efter ritningar av ingenjör Hans Hansson. Försågs då med fasadtegel och betongpannor på taket. Bevarad stomme från denna tid, men helt ombyggt 2017 med nymodernistisk design av Dick Burlin och Rolf Marklund. Nytt tak och nya fasader med stark tidsprägel och stildrag inspirerade av de samtida husen på Bryggarbacken i Skellefteå centrum.

Att tänka på

- Gråmålad stående spontad panel, det låglutande taket och den långa verandan mot älven är viktiga stildrag.
- Bevara perspektivfönster och -dörrar med svarta bågar och karmar.
- Färgsättningen är viktig för husets karaktär.

Nivå 2

Skellefteå 7:5
Rönngatan 2

Bostadshus i en våning med inredd vind, uppfört 1924 av Sigurd Lindgren, Kåge. Stomme i trä på tuktad stenfot och fasader i liggande, gulmålad fasspåntpanel. Brutet tak med takkupor mot öster, belagt med målad mörkgrön pannplåt. Fönster med tätspröjsad övre del, även på den inglasade förstugan. Ett fint exempel på den friare, mera lantliga bebyggelsen som uppfördes innan området blev inkorporerat i staden 1929. På tomten finns även ett lusthus uppfört 1932.

Att tänka på

- Den liggande fasspåntpanelen, den inglasade verandan och de spröjsade korspostfönstren är viktiga stildrag.
- Bevara det målade pannplåtstaket, alternativt ersätt med något annat tidstypiskt material, t.ex. papp.
- Färgsättningen är en viktig del av husets karaktär.
- Lusthuset är liksom trädgården en viktig del av byggnadsmiljön.

Nivå 2

Den tillgängliga kyrkotomten med sina gångar och planteringar bildar en lugn oas i övergången mellan Älvsbackas trädgårdsstad och Skellefteås tätbyggda centrum.

Möjligheten till nord-sydliga utblickar bör värnas i området.

3. Östra Älvsbacka

Den östra delen av Älvsbacka var i huvudsak jordbruksmark innan området inkorporerades i staden 1941. Efter laga skiftet fanns gårdsbebyggelse vid älven på de fyra första skiftena. De övriga gårdarna på Morön var belägna längre upp från älven och norr om landsvägen. Aldergatan drogs fram längs den gamla byagränsen och några villor uppfördes i anslutning till den. Ett litet vårdhem inrättades vid älven dit den nuvarande Lillhemsvägen går. Områdes styckades i övrigt upp i småhustomter som bebyggdes efterhand i en karaktär av villaområde, men här i allmänhet med mindre tomter. Syftet var nu att tomten skulle inrymma en prydnadsträdgård, inte i första hand för husbehovsodling.

Att tänka på:

- Bevara bebyggelsens struktur och måttfulla skala. Vårda och underhåll hus och trädgårdar med hänsyn till ursprunglig karaktär.
- Anpassa tak- och fasadmaterial liksom fönster till byggnadens tidsprägel. Bibehåll tidstypiska detaljer och ersätt med liknande då byte krävs.
- Anpassa nybyggen och komplementbyggnader till befintliga byggnader och till stadsbilden. Gör älvsstranden tillgänglig för allmänheten.
- Avgränsa tomt mot gatan med häck eller tidstypiskt staket.

Gaturum

Gatunätet är helt bestående av bostadsgator utan genomfartstrafik. De äldre villatomterna är nästan alla omgärdade av häckar eller staket, vilket ger ett vårdat och ombonat intryck. Vissa senare bebyggda tomter, och de där flerbostadshus uppförts i senare skede, saknar denna avgränsning mot gatan, vilket sprittrar områdets karaktär. Östra Nygatan är försedd med trottoarer på båda sidor, men längs ett längre parti i området finns en odefinierad gräsyta mellan trottoaren och tomtgränsen. Den används delvis för uppställning av bilar eller som upplag. Detta sänker helhetsintrycket av stadsdelen.

Grönstruktur

Den gröna strukturen på Östra Älvsbacka utgörs, förutom av villatomternas prydnadsträdgårdar, av ett litet grönt parkstråk mellan kvarteret Harsyran och kvarteret Julrosen. Längs älvsstranden finns ett grönt stråk som tyvärr inte är tillgängligt för allmänheten. Det vore värdefullt om detta kunde tillgängliggöras, till exempel genom en förlängning av strandpromenaden.

Shell bensinstation och Korv-Ivars på Östra Älvsbacka, i korsningen Nygatan–Storgatan.

Harsyran 1
Östra Nygatan 118

Bostadshus i två våningar med byggnadslov 1954 för Birger Bergsten, efter ritningar från ingenjör Gustaf Bergström. Stomme av lättbetong med utvändigt, gult beklädnadstegel. Även innerväggar i lättbetong. Tegelbelagt sadeltak. Tidstypiska detaljer är tvåluftsfönster med fast mittpost utan omfattningar, liksom entré med smidesräcken, smäckert entrétak och omfattning i murverk. Tillbyggd altan på södra sidan.

Att tänka på

- Tegelfasaderna och tvåluftsfönstren utan omfattningar är viktiga stildrag.
- Bevara takets röda takpannor.
- Bevara den tidstypiska entrén med dess skärmtak och smidesräcken.
- En grön och välskött trädgård är viktig i byggnadsmiljön.

Nivå 2

Tranan 12
Östra Nygatan 114

Bostadshus i 1½-våning med bygglov 1960 för Tobias Lindmark efter ritningar av ingenjör Ingemar Andersson. Stomme av lättbetong med utvändigt beklädnadstegel. Även innerväggar i lättbetong. Sadeltak med betongpannor. Tidstypiska 1960-talsfönster av brunlaserat trä med sidställda vädringsrutor. Tillbyggd altan på södra sidan och fin trädgårdsanläggning. Tidsenlig entré med skiffergång, port i ädelträ och sidoljus.Väl bevarad och tidsenlig 1960-talsvilla, med sina för tiden nya villaideal enhetligt presenterade.

Att tänka på

- Tegelfasaderna och fönstren utan omfattningar är viktiga stildrag.
- Bevara takpannor som taktäckning, antingen av lera eller betong.
- Bevara den tidstypiska entrén med dess dörr i ädelträ, sidoljus och smidesräcken.
- En grön och välskött trädgård är viktig i byggnadsmiljön.

Nivå 2

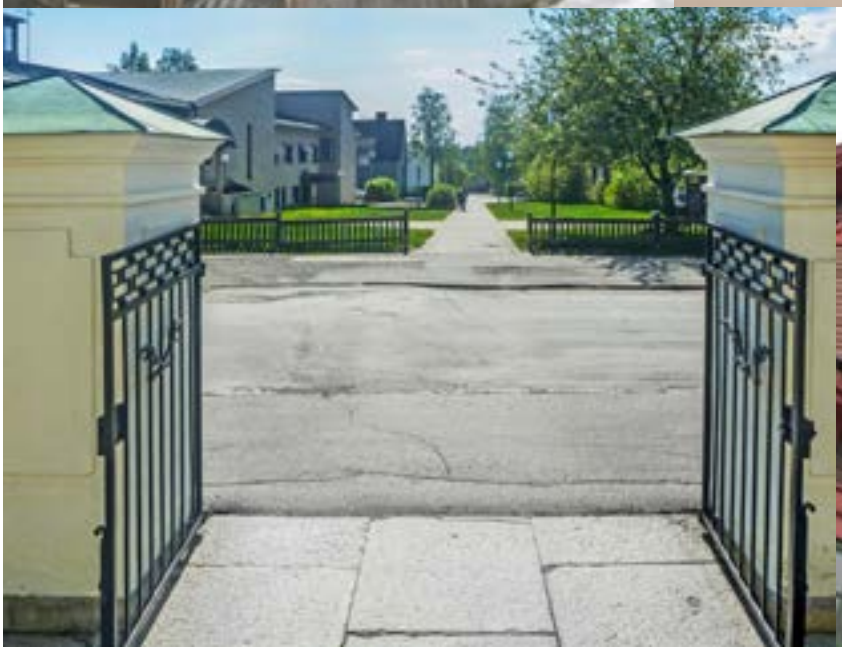

Stilguide

På följande sidor får du handfast rådgivning om vilka färger, material och detaljer (fönster, dörrar etc.) som ger ditt hus karaktär och detaljer som bryter stilen. Hus är individer och beskrivningarna här är tämligen generella och kortfattade – se litteraturlistan och kontaktsidorna om du vill veta mer. Förhoppningen är att de begrepp som används ska förklaras av bilderna.

Tänk på att fasadförändringar ofta är bygglovpliktiga åtgärder. Kontakta bygg- och miljökontoret för att få veta om din ändring kräver bygglov och Skellefteå museum om du behöver råd.

Fönster

Fönster är husets ögon. De bidrar på ett särskilt sätt till husets karaktär och tidsprägel. Försök behålla storlek och proportioner vid byte. Materialval och öppningssätt är sådant som också påverkar husets karaktär. Moderna treglasfönster med samma proportioner, indelning och profiler som de gamla kan beställas från lokala snickerier utan någon större fördyring.

Bågarnas insidor och karmarnas poster var under 1800-talet rikt profilerade, och fönsterglas var fram till 1920-talet munblåst – det var alltså lite ojämnt med små blåsor i glasmassan. På äldre hus bör därför t.ex. vippfönster, aluminiumbågar och fuskspröjsar undvikas.

Korspostfönster med profilerat överstycke, 1800-tal.

Korspostfönster med små spröjs upptill, 1910-tal.

Sexdelat fönster utan foder, 1920-tal.

Tvåluftsfönster med fast mittpost, 1940-tal.

Perspektivfönster, 1950-tal.

Tvåluftsfönster med förskjuten mittpost, 1950-tal.

Fönster med vädringslucka, 1960-tal.

Dörrar och portar

Husets entré är ett viktigt tidsdokument som ger huset karaktär. Spara därför om möjligt originaldörren. Den gamla ytterdörren kan ofta användas vid en ombyggnad – eventuellt kompletterad med en ny innerdörr i samma dörrkarm eller förstärkt och isolerad från insidan. Nya lås går också att sätta i gamla dörrar.

Om dörren ändå behöver bytas, försök då hålla originaldörrens storlek, proportioner, material och färgskala. En ny dörr med liknande utseende, men med förbättrad värmeisolering och säkerhet kan nästan alltid beställas från ett dörrsnickeri. Men materialkänslan hos en ekport kan aldrig ersättas av en aluminiumport.

Många hus har bearbetade omfattningar runt entrén som berättar om tidens mode, materialkänsla och hantverkskunnande. Dessa bör därför bevaras så långt möjligt.

Pardörr med överljus och rikt detaljerad omfattning, 1800-tal.

Enkeldörr med glasad överdel, 1920-tal.

Dörr av ädelträ med tegelomfattning, 1950-tal.

Spegeldörr med lunettfönster, 1990-tal.

Modern dörr av ädelträ, 2000-tal.

Färger

Bebyggelsens färgsättning har växlat med modet. Färgsättningen men även färgtypen (linolja, lasyr, slamfärg) säger mycket om ditt hus. Rådgör gärna med experter innan ommålning. Ofta kommer huset bäst till sin rätt om det målas i sina ursprungliga eller i för tiden typiska kulörer.

Faluröda hus blev allmänna under 1800-talet. Detaljerna målades gråvita.

Vid mitten av 1800-talet blev vita hus populärt.

Ljusa fasader med kulörta fönsterbågar var typiskt för sekelskiftet 1900.

Under nationalromantiken var bruna fasader och röda eller gröna detaljer modernt.

Under 20-talsklassicismen var ljusa sten-imiterande färger vanligt.

Idealet under funktionalismen på 1930-talet var ljusa putsade fasader.

Under 1940- och 50-talen började man måla husen i mättade färger.

Brunlaserade fasader var populärt på 1950- och 60-talen.

Fasader

Fasadmaterialet är liksom husets fönster och dörrar viktigt för dess karaktär. Man bör därför sträva efter att bevara och vårda husets ursprungliga fasadmaterial eller ersätta med likadant om byte inte kan undvikas. På småhus har träfasader alltid varit vanligast. De äldsta husen hade bara timmerfasader, först på 1800-talet blev träpanel vanligt. Stående panel som lockpanel och locklistpanel är vanligast, men även liggande (t.ex. fjällpanel) förekommer. På äldre hus delades fasaderna sällan in med midjeband. Dessa förändrar husets karaktär och bör därför undvikas.

Tegel har varit populärt i omgångar. Det röda teglet var populärt under förra sekelskiftets nationalromantik, men också under 1950-talet, då även det gula teglet förekom. Eternitplattan lanserades 1950 och präglar många hus från tiden däromkring. Det finns också andra skivmaterial som är typiska för sin tid, t.ex. masoniten som kom 1929. Fasadplåt rekommenderas överhuvudtaget inte vid ett nybygge – det passar i helt andra miljöer, t.ex. på större industribyggnader. Puts är däremot ett mer traditionellt material, men kräver ett omsorgsfullt utförande i vårt klimat. Ju mer cement som blandas i putsen, desto hårdare, tätare och mindre följsamt blir putsskiktet.

Stående locklistpanel.

Lockpanel, 1990-tal.

Liggande fjällpanel, 1940-tal.

Tegelfasad, 1950-tal.

Eternitklädd fasad., 1950-tal.

Putsad fasad och slätputsad fönsteromfattning, 1950-tal.

Tak

Takmaterialet och takvinkeln säger mycket om ett hus, liksom detaljer som takutsprång, takfot och vindskivor. På tätortsbebyggelsen användes främst falsad slätplåt från 1800-talets början medan pannplåt kom i bruk i Västerbotten i början av 1900-talet. Papptak har också förekommit sedan 1800-talets slut. Tegeltak har inte varit vanligt i länet förrän efter 1920-talet.

Ta i första hand vara på det befintliga taket och undersök om det går att byta ut skadade eller förstörda delar. Tänk på att bevara takets speciella karaktär vid om- och tillbyggnad.

Vid valet av plåttyper är pannplåt eller falsad plåt att föredra ur utseende-synpunkt framför trapetskorrugerad plåt (TRP). Plåt som imiterar taktegel innebär en ”oäkta” utformning och bör därför användas med återhållsamhet i äldre miljöer. Lerteglet har en matt yta med en fin mönsterverkan och åldras vackert och bör därför bevaras. Alternativt kan tegelfärgade betongpannor väljas.

Taksprången är också viktiga för husets karaktär. Tjocka, ibland inklädda takfötter har varit vanligt på vissa hus under vissa epoker, medan de tunna taksprången oftast varit de vanliga i våra trakter. Tänk på att behålla taksprångens karaktär, t.ex. vid val av nya takmaterial, vindskivor och takfotsbrädor.

Takkupor förekommer ibland på äldre hus. Nya takkupor kan ibland accepteras, men ska då vara anpassade till husets karaktär och samordnas med fasaden. Byggnaden får inte se överlastad ut.

Papptak, 1800-talets slut.

Falsat plåttak, 1900-tal.

Tvåkupigt lertegeltak.

Omvikt takfot, 1920-tal.

Inklädd takfot, 1800-tal.

Räcken och staket

Staket fungerar bäst om de får en form och färg som anknyter till husets karaktär och tidsprägel. Plank är en bygglovpliktig åtgärd och bör undvikas då det visuellt avskärmar värden som kan vara av grundläggande betydelse för stadsbilden.

Tänk på att ett staket ska upplevas från båda sidor. Traditionellt har staket målats i samma färg som husets fasad eller detaljer. Använd helst finsågat virke av god kvalitet och måla med oljebaserad färg. Röda staket blir vackrast om de målas med slamfärg eller matt alkydoljefärg.

Befintliga grindstolpar är viktiga tidsmarkörer som bör bevaras och vårdas. Balkong- och altanräcken samt staket i järn är viktiga bärare av husets karaktär. De bör så långt det går vårdas och bevaras, och inte ersättas av klumpigare träkonstruktioner.

Grindstolpe av huggen sten.

Broräcke i snickarglädje, 1800-1900.

Smitt broräcke, 1950-tal.

Modernt trästaket, 2000-tal.

Traditionellt trästaket, 1800-1900.

Tillägg

Att bygga till är svårt. Ny-, om- och tillbyggnader som garage, farstukvistar, carportar, takkupor, uthus och verandor kräver alla särskild omtanke om mötet med det äldre ska bli bra. Det gäller även bygglovbefriade tillägg som t.ex. friggebodar. Tänk på proportionerna, både i sig och i förhållande till övriga hus. Grundregeln är att tillägget inte ska dominera över huvudbyggnaden. Tillbyggnadens fasadmaterial väljs lika den ursprungliga byggnaden, men om man måste bryta är det bättre att göra det ordentligt än att försöka imitera. Samma gäller färgsättning och detaljer (som fönsterstorlek).

Om tillägget inte är av samma höjd eller längd bör det få vara en egen volym som möter den äldre. Det innebär att man hellre går förbi eller stannar innan, än att precis följa det äldre fasadlivet. En vinkeltillbyggnad bör inte göras för bred, utan utförs normalt med smalare gavel än huvudbyggnadens. En farstukvist kan ofta göras så djup att den går att utnyttja som veranda. Garage, uthus och ekonomibyggnader bör utformas fristående. Taklutningen har stor del i anpassningen till de byggnader som redan finns. Använd om möjligt samma taklutning och för inte in en ny takform, t.ex. platt tak eller asymmetriskt sadeltak. Placera då det nya taket under den äldre takfoten.

Arkitekthjälp kan vara klokt när du planerar att bygga om eller till ditt hus. Det bidrar till att ge ditt hus genomtänkta former och funktioner och ett vackert utseende och är därför en investering.

Utbyggnad på längden.

Utbyggnad i vinkel.

Tillbyggd farstu/glasveranda.

Tillbyggd carport, indragen på gården.

Tillbyggd glasveranda.

Övrigt

Den uppvuxna grönskan på ett gammalt gårdstun är en viktig del av stadsdelens identitet. Uppvuxna träd och buskar har ett stort värde för miljön, och bör få finnas kvar så långt möjligt.

Gamla grus- och stenlagda gångar i trädgården samt uthus är också en viktig del av gårdsmiljön som bör bevaras och vårdas. Även gårdens socklar och terasser, i trä eller sten, är väsentliga för uttrycket.

En gjuten sockel är bäst obehandlad eller gråmålad. Höga vita eller svarta socklar förtar verkan av ett vackert timmerhus eller träpanelat hus. En sockel av natursten är allra vackrast till en traditionell byggnad.

Skiffergång och uthus, 1930-tal.

Skiffergång, 1960-tal

Terrassering mot gata, 1960-tal.

Naturstenssockel, 1800-tal.

Sockel av huggen sten, 1920-tal.

Gjuten sockel, 1940-tal.

K-märkt

I lagar och bevarandesammanhang pratar man ofta om k-märkta hus och om husets kulturhistoriska värde. Det är ett vitt begrepp som därför kan verka lite luddigt. Men vad det egentligen handlar om är identitet: egenskaper hos huset som ger det karaktär. Värnar vi egenskaperna förbinder vi oss med vår gemensamma historia. En stad utan identitet eller historia är inte attraktiv, varken för dess invånare eller för besökare.

En fastighet är marken ett hus står på. Den eller byggnaden kan vara skyddad på ett antal olika sätt:

Ett byggnadsminne är en kulturhistoriskt värdefull byggnad som skyddas av Kulturminneslagen. Det är det starkaste och mest långsiktiga skydd en byggnad kan ha i Sverige. Beslut om byggnadsminnesförklaring fattas av staten eller länsstyrelsen som utformar särskilda skyddsbestämmelser för byggnaden som beskriver vad som är skyddat och hur det ska vårdas.

För alla byggnader gäller Plan- och bygglagen. Varsamhetskravet i lagens åttonde kapitel gäller alla ändringar, såväl utvändigt som för också för inredningsdetaljer och planlösningar. Lagen innebär inte ett förbud mot ändring, men att de ska utföras så att kulturvärdena inte minskas eller förstörs. Vill man ge vissa byggnader ett starkare skydd kan man införa särskilda bestämmelser i detaljplanen.

Q- eller q-märkning är en bestämmelse i en kommunal detaljplan som ger skydd åt hus inom detaljplanens område.

Ett stort Q är en bestämmelse om hur ett hus eller ett område får användas och innebär att användningen ska vara anpassad till husets kulturvärden. Det kan röra sig om olika typer av hus, t.ex. en- eller flerfamiljshus, en herrgårdsanläggning eller ett industriminne. Ett stort Q säger inte något om hur byggnaden ska tas tillvara och den innebär inget rivningsförbud i sig. Stora Q är inte en ”strängare” variant av lilla q, utan en annan sorts bestämmelse.

Ett litet q betecknar att byggnaden är särskilt kulturhistoriskt värdefull och inte får förvanskas. Detta preciseras med skyddsbestämmelser på plankartan. Det kan vara rivningsförbud eller att befintlig gestaltning och detaljering ska bevaras. Skyddsbestämmelser kan reglera sådant som vanligtvis inte är bygglovpliktigt, exempelvis interiörer eller hur underhåll ska utföras. Litet q är det starkaste skydd en byggnad kan få i en detaljplan. Även lilla f och lilla k innebär särskilda krav.

Ett kulturreservat är ett område som skyddas efter beslut av länsstyrelsen eller kommunen i syfte att bevara värdefulla kulturlandskap.

En kulturmiljö av riksintresse är ett område av nationellt intresse, och regleras i Miljöbalken. Riksintressen beslutas i dialog mellan stat och kommun och redovisas i översiktsplanen. Riksintressen bevakas av länsstyrelsen och får inte skadas påtagligt av till exempel nya byggprojekt.

Hus och områden som pekas ut i särskilda dokument (som detta) har sådana värden som man vill skall ligga till grund för den fortsatta utvecklingen. Förutom det allmänna varsamhetskrav som alla byggnader omfattas av så har dessa ”särskilt värdefulla” hus sådana höga kulturhistoriska värden att de anses falla under Plan- och bygglagens åttonde kapitel, paragraferna 13 förbud mot förvanskning och 14 underhåll och varsamhet.

Bidrag för särskilt värdefulla hus

Alla som äger ett hus är skyldiga att vårda och underhålla det. Om man har ett kulturhistoriskt värdefullt hus, där särskilda krav ställs, kan dock kostnaderna för renovering och underhåll bli dyrare än normalt. Man kan då söka statligt bidrag hos länsstyrelsen för antikvariska överkostnader.

Det är byggnadens kulturhistoriska värde och arbetsinsatsernas art som avgör om statsbidrag kan lämnas. Lagskyddade byggnadsminnen och byggnader inom kulturmiljöer av riksintresse kommer i första hand. Byggnader eller miljöer vars verksamhet är utåtriktad eller kommer allmänheten tillgodo (som t.ex Rismyrliden eller Olofsfors bruk) är prioriterade. Normalt sett lämnas inte bidrag till byggnader som har flyttats.

Förutom anslaget till kulturmiljövård från länsstyrelsen kan man där också söka olika typer av EU-bidrag för kulturmiljövårdande insatser.

Grundregeln är att åtgärderna ska vara antikvariskt motiverade och angelägna. Bidraget är i första hand avsett för att bevara byggnader, inte för att byta ut eller nytillverka byggnadsdelar. Om bidrag lämnas till en viss åtgärd, måste övriga åtgärder i en upprustning utföras på ett kulturhistoriskt riktigt sätt.

Byaföreningar och andra föreningar kan söka de bygdeavgiftsmedel som är tillgängliga för fördelning inom Skellefteå kommun och härrör från regleringen av Skellefteälven. Kommunstyrelsen beslutar om bidrag ur bygdeavgiftsmedel, på uppdrag av länsstyrelsen.

Ansökan och information:
Länsstyrelsen Västerbotten
Kulturmiljö
901 86 UMEÅ
010-225 40 00

Bygdeavgiftsmedel
Skellefteå kommun
931 85 SKELLEFTEÅ
0910-73 50 00

Plan- och bygglagens åttonde kapitel (i urval)

9 § En obebeyggd tomt som ska bebyggas ska ordnas på ett sätt som är lämpligt med hänsyn till stads- eller landskapsbilden och till natur- och kulturvärdena på platsen.

13 § En byggnad som är särskilt värdefull från historisk, kulturhistorisk, miljömässig eller konstnärlig synpunkt får inte förvanskas.

14 § Ett byggnadsverk skall hållas i vårdat skick och underhållas så att dess utformning och de tekniska egenskaper som avses i 4 § i huvudsak bevaras. Underhållet skall anpassas till omgivningens karaktär och byggnadsverkets värde från historisk, kulturhistorisk, miljömässig och konstnärlig synpunkt. Om byggnadsverket är särskilt värdefullt från historisk, kulturhistorisk, miljömässig eller konstnärlig synpunkt, ska det underhållas så att de särskilda värdena bevaras.

15 § En tomt skall hållas i vårdat skick och skötas så att risken för olycksfall begräånsas och betydande olägenheter för omgivningen och för trafiken inte uppkommer.

17 § Ändring av en byggnad och flyttning av en byggnad ska utföras varsamt så att man tar hänsyn till byggnadens karaktärsdrag och tar till vara byggnadens tekniska, historiska, kulturhistoriska, miljömässiga och konstnärliga värden.

För frågor och rådgivning kring hus, byggande och byggnadsvård, kontakta Skellefteå museum eller Skellefteå kommun:

Kulturmiljövårdsavdelningen
Skellefteå museum
Nordanå
Box 146
931 22 SKELLEFTEÅ
0910-73 55 18
post@skellefteamuseum.se

Bygg- och miljökontoret
Skellefteå kommun
Trädgårdsgatan 7
931 85 SKELLEFTEÅ
0910-73 50 00
kundtjanst@skelleftea.se

FASTIGHETSREGISTER ÖVER SÄRSKILT VÄRDEFULLA HUS

Bävern 3	Sid 32
Bävern 13	Sid 32
Bävern 15	Sid 33
Göken 1	Sid 33
Göken 1	Sid 34
Harsyran 1	Sid 46
Morkullan 10	Sid 35
Renen 8 – Lindbergska	Sid 18
Renen 8 – Billowska huset	Sid 17
Renen 8 – Selinska villan	Sid 17
Siken 4	Sid 18
Siken 5	Sid 19
Siken 6	Sid 19
Siken 7	Sid 20
Sirius 16	Sid 20
Sirius 16 – Kopparhuset	Sid 21
Sirius 25	Sid 21
Skellefteå 7:5	Sid 42
Staren 9, 12-16	Sid 35
Strömsör 2 – Kavaljersbostaden	Sid 22
Strömsör 5 – Strömsörs herrgård	Sid 23
Tor 1 – Kanalskolan	Sid 24
Tranan 12	Sid 46
Tärnan 4	Sid 36
Ugglan 16	Sid 27
Ugglan 3	Sid 25
Ugglan 6	Sid 25
Ugglan 7	Sid 26
Ugglan 9	Sid 26
Uranus 10	Sid 37
Uranus 2	Sid 36
Uttern 10	Sid 27
Uttern 12	Sid 29
Uttern 14	Sid 29
Uttern 2	Sid 28
Vargen 3	Sid 37
Vargen 4 – Ainas café	Sid 38
Vargen 5	Sid 38
Vargen 9	Sid 39
Älgen 1	Sid 40
Älgen 4	Sid 41
Älgen 6	Sid 41
Ärlan 19-22	Sid 42

ADRESSREGISTER ÖVER SÄRSKILT VÄRDEFULLA HUS

Observera att denna byggnadsordning var gällande år 2020. Sedan tryckning kan hus som ingår i den ha förändrats och orsakat ändringar i byggnadsordningen. För aktuell version se www.skelleftea.se.

Aldergatan 8	Sid 36
Almgatan 13	Sid 35
Brunnsgatan 5	Sid 42
Bäckgatan 1	Sid 21
Dalgatan 3A-B, 5A-B, 7A-B	Sid 35
Hantverksgatan 2	Sid 34
Hantverksgatan 2B	Sid 33
Kanalgatan 71	Sid 20
Kanalgatan 71	Sid 21
Kanalgatan 77	Sid 24
Kyrkgränd 1	Sid 17
Kyrkgränd 3B	Sid 17
Kyrkogatan 10	Sid 27
Kyrkogatan 6	Sid 29
Kyrkogatan 8A	Sid 28
Manhemsgatan 14	Sid 40
Prästgårdsgatan 2A	Sid 27
Prästgårdsgatan 4A	Sid 26
Prästgårdsgatan 6A	Sid 25
Rönngatan 2	Sid 42
Storgatan 66 A-B	Sid 22
Storgatan 57A	Sid 18
Storgatan 67B	Sid 29
Storgatan 68	Sid 23
Storgatan 74	Sid 25
Storgatan 93	Sid 33
Storgatan 97	Sid 32
Strandgatan 52	Sid 19
Strandgatan 54	Sid 19
Strandgatan 56	Sid 20
Strandgatan 58	Sid 18
Varvsgatan 1	Sid 26
Varvsgatan 18	Sid 37
Östra Nygatan 103	Sid 36
Östra Nygatan 105	Sid 37
Östra Nygatan 114	Sid 46
Östra Nygatan 118	Sid 46
Östra Nygatan 70	Sid 38
Östra Nygatan 72	Sid 38
Östra Nygatan 74	Sid 39
Östra Nygatan 78	Sid 41
Östra Nygatan 82	Sid 41
Östra Nygatan 92	Sid 32

Ordförklaringar

Beklädnadstegel – en halvsten tjockt (6 cm) tegel som används för att klä ytterväggar.

Burspråk – utbyggt fasadparti med fönster.

Detaljplan – plan för utformning av bebyggelse med mera, inom ett mindre område.

Etagehus – hus med en våning under marknivå. Kallas även suterräng- eller sluttningshus.

Fasadliv – ytterkanten på husets ytterväggar.

Fasadtegel – tegel (12cm tjockt) som används till att klä in ytterväggar med.

Foder – brädor runt fönster och dörrar som skyddar skarven mellan vägg och karm.

Fris – liggande bandliknande väggfält.

Takfotsfris – fris placerad där vägg och yttertak möts.

Fönsterbåge – ramverk som fyller en fönsterluft och i vilket fönsterglaset monteras in.

Fönsterluft – varje fönsterbåge utgör en luft. Ett fönster kan bestå av en eller flera lufter.

Hörnkedja – stående stenrad som utmärker husets hörn. Kan vara en ritsad imitation i puts.

Kedjehus – enfamiljshus länkade samman genom en mindre mellanliggande byggnad, vanligen ett garage eller ett förråd.

K-märkt – begrepp använt i folkmun för bebyggelse och miljöer med kulturhistoriskt värde.

Lamellhus – flerbostadshus med två-fyra våningar och två-tre trapphus samt två-fyra lägenheter per våning och trapphus.

Loftgångshus – flerbostadshus med ett trapphus som leder till en lång balkong, en så kallad loftgång, där varje lägenhet har sin ingång.

Lunettfönster – halvcirkelformat fönster.

Mexitegel – gråvit fasadsten av kalksandsten, natursten och flinta med tegelstenens mått.

Midjeband – liggande listverk på ytterväggen, vanligtvis ovanför bottenvåningens fönster.

Omfattning – foder och överstycke kring dörr eller fönster kallas tillsammans omfattning.

PANEL (bilder s.102)

Lockpanel – träpanel av stående lika breda brädor med varannan bräda monterad över skarven mellan de underliggande brädorna.

Locklistpanel – träpanel av stående brädor och lister som täcker skarvarna mellan brädorna. Listen kallas även ribb eller läkt.

Spontad panel – träpanel med en utskårad del, not, och en utstickande del, fjäder, som ska passa in i noten på brädan som ligger intill.

Fasspontpanel – spontad träpanel som består av brädor med avfasade kanter.

Fjällpanel – liggande träpanel där den överliggande brädan överlappar den undre.

Panel med tunn relief – träpanel med så tunn tjocklek att väggen upplevs som relativt slät.

Parhus – två lägenheter sammanbyggda till ett hus med separata ingångar.

Perspektivfönster – fönster med en stor odelad glasyta.

PLÅT

Pannplåt – plåt med mjukt rundad längsgående profil och två längsgående rillor.

Korrugerad plåt – plåt som pressats så att veck (profiler) uppstått.

Trapetskorrugerad plåt – plåt pressad i ett trapetsformat vågmönster. Kallas även trp.

Falsad plåt – takplåt som fästs genom att kanterna på intilliggande bitar viks om varandra.

Portik – täckt bro, öppen på en eller flera sidor genom kolonner eller pelare.

POST – stöd som delar upp ett fönster i lufter.

Mittpost – stående stöd som delar av fönstret i flera lufter på bredden.

Tvärpost – liggande stöd som delar av fönstret i flera lufter på höjden.

T-post – mittpost och tvärpost som tillsammans bildar ett T.

Sadeltak

Brutet tak (Mansardtak)

Valmat sadeltak

Halvvalmat brutet tak

Korspost – mittpost och tvärpost som tillsammans bildar ett kors.

Punkthus – fyra-tio våningar högt flerbostadshus med fyra-sex lägenheter per våning och bara ett trapphus.

PUTS

Slätputs – puts av ett finstrukturerat bruk som ger en helt jämn yta.

Spritputs – skrovlig puts som består av ett bruk blandat med grov sand.

Strukturputs – slätputs som getts en fin struktur genom bearbetning med handverktyg eller påförande av finkornig sand i vått tillstånd.

Pylon – en uppåt avsmalnande pelare med svagt inåtlutande sidor.

Radhus – sammanhängande enfamiljshus av enhetligt utseende.

Shingel – stansade takplattor av asfaltbelagd mineralfiberfilt med yta av krossad skiffer.

Skivhus – åtta-nio våningar högt lamellhus.

Skärmtak – tak monterat mot vägg och buret av konsoler, vanligtvis ovanför en ytterdörr. Namnet kan även användas på carportar.

Slammat tegel – tegelfasad med tunt påslag av bruk som stryks ut ojämnt så att teglet delvis lyser igenom.

Smalhus – lamellhus där lägenheterna går genom husets hela bredd.

Spröjs – list som delar av glas i en fönsterbåge.

Kryssspröjs – spröjsar som bildar kryss.

Takfall – lutande parti av yttertak som kan vara brant eller flackt.

Takfot – liggande del, nedtill på ett takfall, där vägg och yttertak möts.

Omvikt takfot – takfotsfris som fortsätter runt husets hörn i samma bredd som knuten.

Taktegel – enkel- eller tvåkupiga pannor av lera, böjda i vågform med en eller två vågor.

Terrassering – horisontal avsats med avplanad yta i en sluttning.

Tjockhus – lamellhus där minst två lägenheter ryms på husets bredd.

Vippfönster – fönster upphängt på pivåer och vridbart kring en horisontal axel vid fönstrets mitt. Även kallat pivåfönster.

Överljus – smalt liggande fönster ovanför ytterdörren, vanligtvis på en pardörr.

Överstycke – dekorativt listverk över fönster eller dörr som skyddar ändträet på fodren.

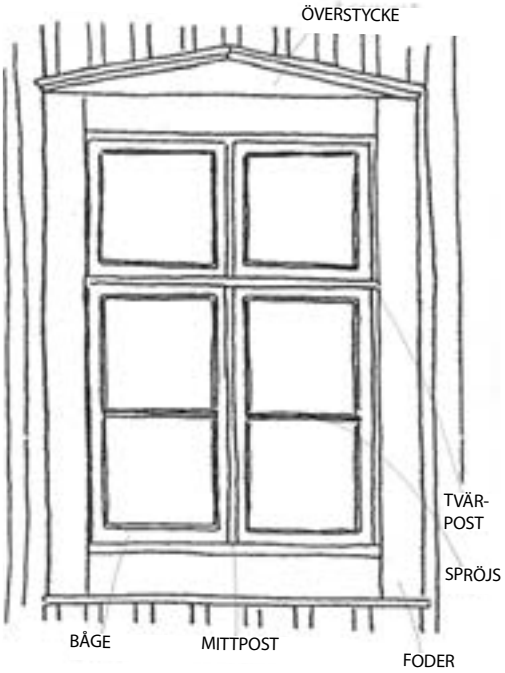

Pulpettak

Tälttak

Motfallstak

Litteratur och lästips

Björk, Cecilia m.fl: Så byggdes husen. 2003.

Björk, Cecilia m.fl: Så byggdes staden. 2008.

Björk, Cecilia m.fl: Så byggdes villan. 2009.

Björk, Cecilia m.fl: Tidstypiskt – Arkitekturdetaljer i flerbostadshus 1880-1980. 2016.

Blomberg, Ingela: Varsamt & Sparsamt Förnyelse av 1950-talets bostäder. 2003.

Fridell Anter, Karin m fl: Utvändig färgsättning. 1997.

Gudmundsson, Göran: Byggnadsvård i praktiken IV – Utvändig renovering. 2002.

Gudmundsson, Göran: Stora boken om byggnadsvård. 2010.

Ilminge, Christina: Bevara & sköta en gammal trädgård. 2002.

Ridderstrand, Stellan och Vicki Venander: Byggnadsvård för lägenheter 1880-1980. 2018

Stadsvandringar i Skellefteå. Sevärt i Västerbottens län, nr 24. 2011.

Stenbacka, Alf & Eva: Gamla fönster – Renovera, restaurera, underhålla. 2010.

Venander, Vicki och Roger Lindbom: Frågor och svar om byggnadsvård. 2001.

Wergeni-Wasberg, Kerstin m.fl: Dags att renovera – var rädd om detaljerna. 2007.

Williams, Lisbeth m fl: Tjugotalshusen idag. 2005.

Våra kulturmiljöer. Kulturmiljöprogram för Skellefteå kommun. 2006.

På informationsportalen HÅLLA HUS hittar du hantverkstips och råd vid ändringar: www.hallahus.se

Platsen framför stadskyrkan, med några äldre trähus mitt emot portalen in till kyrkan.

Skellefteå kommun

Denna byggnadsordning har utarbetats av Samhällsbyggnad i samarbete med

SKELLEFTEÅ MUSEUM